

Sino–afrikai kapcsolatok a világpolitika rendszerében. Kölcsönös hasznok és lehetőségek a 21. században

Tarrósy István

Kína a világpolitika és a globális gazdaság egyre mérvadóbb szereplője, „nemcsak piaci, gazdasági tényező, hanem egyben globális arányokban is növekvő befolyású politikai, katonai és civilizációs hatalom,“¹ olyan aktor, amelynek kezében ott van a tematizálás lehetősége és esélye – amellyel természetesen él is, hiszen ez jól érthető hosszú távú érdeke. Az érdek legfőbb háttér-mozgatórugója a magasra kalibrált, csaknem 11 százalékos gazdasági növekedés,² amely – bár sokak szerint csak rövid ideig tartható fenn – még hosszú évekig fejfájást okozhat a világ vezető, és Kína ázsiai geopolitikai terének kisebb (jelentéktelenebb) országai számára – egyszerűen azért, mert ténylegesen létezik, és még inkább, mert a modell láthatóan működik. Növekedésének fenntartásához elementáris szüksége van nyersanyagokra, mégpedig többségében olyanokra, amelyeket az afrikai kontinens nagy mennyiségben rejt magában³. Részben nyersanyagéhsége hajtja, hogy hangsúlyokat tekintve egyeduralkodó legyen az afrikai kontinensen befektető, különféle projektek formájában jelen lévő nemzetek klubjában. A tanulmány a kínai–afrikai kapcsolatoknak a világpolitikában és világgazdaságban betöltött jelentőségét szándékozik bemutatni, külön elemezve a kapcsolatokban az elmúlt pár évben lezajlott változásokat és azok valószínűsíthető – sok esetben már most alátámasztható – eredményeit.

A sino–afrikai kapcsolatrendszer alapjai a Selyemúttól napjainkig

A kapcsolatok fejlődését áttekintő elemzés kiindulópontjaként történelmileg egészen a Selyemútig szükséges visszanyúlni. A Han-dinasztia által i.e. 114-ben alapított világkereskedelmi útvonal a mai Hszianból (*Xi'an*) indult, és az első legfontosabb kelet–nyugati kulturális közvetítő csatornaként is funkcionált, miközben egyértelműen a kínai ci-

vilizáció Nyugat felé történő terjeszkedését volt hivatott elősegíteni. A kor legnagyobb városa, az akkori nevén Csang-an (*Chang'an* – a „Hosszú Béke” városa) „nem csupán az ország politikai, hanem gazdasági központja is volt. A példátlanul nagyszámú lakosság [csaknem 1,2 millió fővel] ellátására számos iparos és kereskedő telepedett le, s az árucikkeket karavánok hada szállította a szélrózsa minden irányába.”⁴

Évszázadokkal később, a mongolokat kiszorító Ming-császárok dinasztiájuk uralkodásának első időszakában Kína geopolitikai pozícióit újra megerősítették:⁵ „a határvidékeken félkatonai településeket hoztak létre, megerősítették a Nagy Falat, majd visszazorították a partvidékeiket támadó japánokat; adófizetőjükké tették a Koreai-félsziget lakóinak jelentős részét, függő helyzetbe hozták Indokína egyes területeit, külkapcsolatokat létesítettek Délkelet-Ázsiával, végül pedig több hajóhadat indítottak útnak a távoli Nyugat országaiba.”⁶ A 15. század eleji felfedezőutak feltételezett okai között találjuk a császári udvar egzotikus cikkekkel való ellátásának, illetve a globális értelemben vett katonai és gazdasági hatalom növelésének kérdéseit, összességében a Kína és környezete kapcsolatrendszerének élénkítésére tett erőfeszítéseket. Egy bizonyos: „A hosszú tengeri utak terve már régebbi keletű volt. 1391-ben Nanking (*Nanjing*) környékén pontosan azért ültettek el több mint 50 millió facsemetét, hogy nyílt tengeri flottát építsenek belőlük.”⁷

Az első kelet-afrikai-kínai találkozás időpontja is a Ming-dinasztia felfedező útjainak és különösen a kor legnagyobb admirálisának Cseng Hónak (*Zheng He*) köszönhető. Az 1405 és 1433 között lebonyolított hét felfedező útja során már 1418-ban, tehát csaknem 80 évvel a portugálok⁸ előtt jutott el a szuahéli partvidékre. A legenda szerint a Kenya északi partjaihoz közel fekvő Pate-szigeten élő *famao* nép „úgy tartja, hogy részben a Cseng Ho-flotta egy zátonyra futott hajójának matrózaitól származik.”⁹

Az afro-ázsiai kapcsolatok fejlődésében újabb mérföldkönek számít a korabeli kínai híradások szerint az 1906-ban a német gyarmatosítók által a tanganyikai területekre behozott mintegy ezer kínai munkás és a hozzájuk köthető első vasútépítési projekt, amelynek hatására „a nyomvonal mentén az egyik falut Shanghajra (*Shanghai*) keresztelték át a helybeliek”.¹⁰

Az 1950-es évekre a kétpólusú világ két hatalmi centruma közötti vákuum – a szovjet-amerikai rivalizáció okozta nehézségek mellett – lehetőséget kínált a technológiailag és gazdaságilag kevésbé fejlett *harmadik világ* térségei, így többek között Kína és Afrika számára. Részben a nemzetközi politikai térben artikulálható közös hang és fellépés megszervezése érdekében 1955. április 18. és 24. között az indonéziai Bandung városában találkozott 29 független afrikai és ázsiai nemzet – némi, a későbbiekben mérvadóknak bizonyuló európai szerepvállalással kiegészülve, a Tito vezette Jugoszlávia személyében. E fejlődő országok „döntő többsége... nem azonosította érdekeit a szocialista táborral [sem], ...a Kelet-Nyugat rivalizálásból profitálni akartak maguk is, növelni mozgásszabadságukat, s kedvezőbb gazdasági, kereskedelmi és hitelfeltételeket igyekeztek kicsikarni. Mivel egyik tömbbe („karámba”) sem kívántak belépni, inkább a

tömbönkívüliséget, az el nem kötelezettséget vállalták.”¹¹ A bandungi konferencia zárónapján elfogadott *Tíz elv* a sino–afrikai kapcsolatok máig jelentőséggel bíró kereteihez járult hozzá azáltal, hogy például világosan deklarálta „3. ...valamennyi – nagy vagy kis – nemzet egyenlőségének elismerés[ét]..., 4. Más nemzetek belügyeibe való be nem avatkozás[t]. (...) 9. A kölcsönös érdekek és az együttműködés elősegítés[ét].”¹² E tételeket, és valójában „Bandung szellemét” – később látni fogjuk – a mai együttműködést rögzítő dokumentumok folyamatosan megidézlik.

1967 szeptemberében az el nem kötelezett fejlődő országok egyik vezéralakjának számító Kína – miután az évtized első éveiben intenzív diplomáciai lépések sorát tette meg az újonnan függetlenné váló afrikai államok egy csoportja irányában – az évszázad egyik legnagyobb fejlesztési támogatási projektjét indította útjára Afrikában: megállapodott Tanzániával és Zambiával, hogy megépíti a Tanzam vasútvonalat. Egyáltalán nem volt meglepő, hogy az akkori harmadik világ legnagyobb szabású kínai segélyezési projektjének célterülete (elsősorban) Tanzániát érinti, hiszen Kínának e kelet-afrikai ország volt a „legközelebbi barátja”¹³ a kontinensen. Julius Nyerere elnök 1968-as pekingi látogatásán pedig egy mára örökzöldnek számító kijelentést vethettek papírra a kor tudósítói: „tanulni jöttem Kínába.”¹⁴

Az 1966 nyarán kirobbant kínai „kulturális forradalom” azonban egy időre visszavetette az ázsiai ország nemzetközi megítélését – amellet, hogy belpolitikailag mind gazdasági, mind ideológiai értelemben súlyos örökséget hagyott a Mao Ce-tung (*Mao Zedong*) utáni korszak vezetőire. Egyben, leszámítva a már futó projekteket – így a vasútépítkezést – szinte teljes jegelését is jelentette az afrikai kapcsolatoknak. „A politikai élet fordulópontjának Kínában a Kínai Kommunista Párt kongresszusán választott Központi Bizottság 1978 decemberében összehívott 3. plénumát tartják. Ez a fórum magáévá tette az előző évben rehabilitált Teng Hsziao-ping (*Deng Xiaoping*) realista politikai irányvonalát, s a fő figyelmet a gazdasági építőmunkára fordította.”¹⁵ Ezzel együtt a nemzetközi közösség felé való nyitás újabb hulláma is elindult, és ugyan lassabb ütemben, mint a gazdasági fejlődés, de fokozatosan normalizálódtak a külkapcsolatok.

Az 1970-es években – Larkin (1975)¹⁶ szerint – öt fő jellemzője volt a kínai Afrika-politikának (bár egy koherens, a kontinens egésze felé irányuló politikáról ekkor még nem beszélhetünk): 1. a formalizált diplomáciai kapcsolatok száma jelentősen megnőtt – amíg 1967-ben 13 kínai misszió tevékenykedett a kontinensen, addig 1974-re a számuk 30-ra nőtt; 2. 1971-ben Kína – Tajvan helyét elfoglalva – az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagjává vált, amelyet több afrikai ország is örömmel fogadott, ezzel is alátámasztva Kínához való politikai kötődését; 3. a Tanzam projekt sikerén felbuzdulva a Kínához lojális afrikai államok számos hasonló – bár volumenében kisebb – fejlesztési és támogatási programhoz kapcsolódhattak, így számos kormányépület, stadion, gyár épült,¹⁷ egészségügyi személyzet és egyetemi diákok cseréje indult útjára; 4. Kína to-

vábra is támogatta azokat a nacionalista, függetlenségi mozgalmakat, amelyek például Guineában vagy Dél-Afrikában a gyarmati rendszer vagy az apartheid felszámolása ellen küzdöttek; 5. Kína egy új nemzetközi dichotómiát szorgalmazott a világ szuperhatalmai és az elesettebb nemzetei között annak érdekében, hogy az utóbbiak életben maradása, mi több, pozícióik javítása megoldódjon.

Az 1980-as évek tovább fokozták a sino-afrikai együttműködési szándékot. A két blokkhatalom között elmélyült ellentét ehhez még inkább szolgáltatta a lehetőségeket, és így Kína hangsúlyosan tudott más térségekre fókuszálni. 1982 decemberében – az 1960-as évek jól működő módszertanát újból elővéve – az akkori kínai miniszterelnök Cso Ce-jang (*Zhao Ziyang*) 11 országot érintő körutat tett az afrikai kontinensen. Az út alkalmával egyértelművé tette az új kínai politikát, amely a „a kínai-afrikai együttműködés négy alapelvéként” vált ismertté. Az alapok lefektetésénél 1. az egyenlőség és kölcsönös előnyök; 2. a gyakorlati eredmények középpontba helyezése; 3. az együttműködés formáinak változatossága; valamint 4. a gazdasági fejlődés lettek deklarálva. Ahogyan Van de Looy fogalmaz: „ezek az alapelvek a sino-afrikai kapcsolatok új korszakát jelölték ki. Kína már nem akarta feltételek nélkül támogatni az afrikai országok fejlődését, és valójában azt nem tudta felvállalni, hogy számára költséges segélyprogramokat folyósítson afrikai partnereinek.”¹⁸ Mindezeket tetézte, hogy szinte minden idegszálával arra koncentrált, hogy nemzetközi megítélése javuljon – különösen az 1989-es Tienanmen téri véres eseményeket követően – és saját gazdasági fejlődése érdekében kapcsolata mind az amerikaiakkal, mind az oroszokkal egyre szorosabbra fonódjon – Afrika ebből a megközelítésből háttérbe szorult.

A kínai-afrikai együttműködés új keretei

Az új kétoldalú együttműködési keret értelmezéséhez először egy nagyobb léptékű rendszert szükséges definiálnunk: a Dél-Dél kooperáció kontextusát¹⁹. E kapcsolatok jelentősége az elmúlt évtizedben látható módon felértékelődött, és főként a kereskedelem, valamint a regionális együttműködések (például a Kelet-afrikai Közösség, a Nyugat-afrikai Gazdasági Közösség, az ECOWAS, vagy a Dél-afrikai Fejlesztési Közösség, a SADC, vagy akár a Déli Kereskedelmi Szövetség, a Mercosur, illetve a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége, az ASEAN) formájában a helyi erőforrások jobb, a helyiek számára szerencsésebb kiaknázását elősegítve, járulhat hozzá a Dél fejlődő országainak a világpiacon való sikeresebb jelenlétéhez, meghatározóbb szereplői státuszok kivívásához. A Dél-Dél dinamikák kapcsán Kína (vezető) szerepe és fokozatosan bővülő mozgásterére mérvadó. 2001 és 2006 között legnagyobb sikereit e tekintetben „a külkereskedelem fejlesztése terén érte el. ...[2006-ra] a világ negyedik legnagyobb külkereskedelmi forgalmat bonyolító ország[ává vált].”²⁰

Több kezdeményezés közül a 2000-ben létrehozott Kína–Afrika Együttműködési Fórum (továbbiakban: KAEOF) kecsegtet a legkomolyabb hozadékkal – méghozzá mindkét oldal számára. Afrikai szemmel nézve, „az afrikai vezetők nagyon kedvelik Kína ítéletmentes politikai hozzáállását, ugyanis igencsak elégük van abból, hogy a Nyugat állandóan meg akarja mondani nekik, miképpen reformálhatnák meg legjobban az országukat”.²¹ Szemben a nemzetközi szervezetek, így a Nemzetközi Valutaalap (IMF) és a Világbank filozófiájával ugyanis, Kína nem diktál, és nem köti meg, hogy az adott támogatást, kereskedelmi együttműködést vagy befektetést az afrikai országokra erőltetett úgynevezett „strukturális alkalmazkodási program” (SAP) megvalósulásának függvényében biztosítja. Az elmúlt években pozitív értelemben változni látszik ugyan az említett szervezetek fejlődő országok irányába kifejtett politikája – rugalmasabb megközelítéseket alkalmaznak –, de pont e két intézmény tekintélye szenvedett komoly csorbát „a nyolcvanas évek végétől az afrikai országokra erőltetett [SAP-k] teljes kudarca [okán], ...[és magát a] programot, s a mögötte álló szervezeteket sokan Afrika gondjainak egyik fő felelősévé teszik”.²² Az SAP-k sajnálatos módon nem vették figyelembe kellő mértékben és alaposan a helyi igényeket és lehetőségeket, hanem olyan univerzális gazdaságpolitikai recepteket írtak fel kötelező érvénnyel, amelyek túl sok esetben nagyon kevésbé, de sokszor szinte egyáltalán nem jelentettek megoldást az aktuális kérdésekre.²³

Ezzel szemben Kína – amely hosszú távú partnerségi keretek között (olyan lehetőségekben gondolkodva, mint amelyek Bandungban fogalmazódtak meg először) képes biztosítani száguldó gazdasága számára a szükséges nyersanyagok egy jelentős hányadát – megfontolt, „baráti” politizálással, folyamatos párbeszéddel igyekszik az afrikai kooperációs csatornákat egyengetni. A lehetőségek megsokszorozásához pedig a két térség több évtizedes „békés egymás mellett élése” és Bandung hagyatéka a nyugati/északi keretekhez lényegesen stabilabb alapokat fektetett le az elmúlt 50 évben.

A Kína–Afrika Együttműködési Fórum

A Dél–Dél együttműködést szorgalmazva a Fórum háromévenként egy-egy csúcstalálkozó keretében tárgyalja meg a sino–afrikai kapcsolatrendszer legfontosabb kérdéseit, elsősorban az alapdokumentumokban megfogalmazott kritériumok teljesülésére, és a minél hatékonyabb, mindkét oldal számára sikeres kooperáció fejlesztésére ügyelve. A 2000-es első találkozót²⁴ követően évente több alkalommal, különböző formában, szinte napi szinten zajlanak egyeztetések, eszmecserek a kínai és afrikai együttműködő felek között. Megszokottá váltak a magas szintű állami delegációk látogatásai²⁵ – minden alkalommal természetesen népes üzletembercsoport részvételével kiegészülve. A nem túlbürokratizált kapcsolatmenedzsment kommunikációját – ezáltal az együtt-

működések tematizálását – a kínai külügyminisztériumban végzik, többek között egy folyamatosan frissülő háromnyelvű portál segítségével.²⁶ 2000-ben a sino-afrikai gazdasági és kereskedelmi együttműködés volumene tízmilliárd dollárra rúgott²⁷, amely kiegészült számos egyéb, fejlődést elősegítő eszközzel: 31 súlyosan eladósodott szegény²⁸ afrikai ország 1,38 milliárd dollár értékű kínai adósságát törölték el, valamint bizonyos importáruk tekintetében életbe léptették a vámtarifa-mentességet.²⁹

Megalakulása óta a KAEF miniszteri értekezletein több hasznosnak bizonyuló eszköz elfogadásáról döntöttek az együttműködő felek. A *pekingi deklaráció*³⁰ egy igazságosabb gazdasági világrend³¹ megalkotását szorgalmazta, miközben a felek egyenlőségét és az együttműködésükben rejlő kölcsönös hasznosulást helyezte a középpontba. A gazdasági és szociális fejlődést szorgalmazó Kína-Afrika együttműködési program³² a kereskedelem, a turizmus, a tudomány, az oktatás, az egészségügy és a környezetvédelem területeire koncentrálna az erőfeszítéseket és ezzel előkészítette az alapjait egy egységes kínai Afrika-politikának. A 2004–2006-os időszakra fókuszáló *Addis-Abeba akcióterv*³³ a 2003. december 15–16-i 2. miniszteri konferencián született meg, és hangsúlyait tekintve – akcióterv lévén – konkrét eszközöket jelölt meg az együttműködésekkel kapcsolatban, aláhúzza az Afrikai Unió és a NEPAD³⁴ (Új Partnerség Afrika Fejlesztéséért) pánafrikai kezdeményezés jelentőségét és vezető szerepét a kontinens fejlesztésében.

2006. január 12-én tette közzé a Kínai Népköztársaság külügyminisztériuma a *Kína Afrika-politikája* című dokumentumot, amely koherens megközelítésben rögzíti a fekete kontinens irányában kifejtendő, rendszerbe foglalt kínai aspirációkat, javaslatokat, akciókat. Az anyag preambulumban megtaláljuk a már említett utalást a bandungi elvekre, amelyek közül – a szolidaritás és együttműködés jegyében – Kína az egyenlőségre, az egymás kölcsönös támogatására, általában a kölcsönösségre, a szoros koordinációra és az egymástól való tapasztalatszerzésre, –cserére, a közös tanuláson keresztül elérhető fejlesztésre fekteti a hangsúlyt. Politikai értelemben az „egy Kína” politika határozza az együttműködést – Kína elvárja afrikai partnereitől, hogy ezt alapelvnek tekintse a közös munka során.

A gazdasági együttműködés területén elsőként kiemelt kereskedelmet illetően a kínaiak az afrikai áruk könnyített piacra jutását igyekeznek elősegíteni, a leginkább arra rászoruló országok esetében például vámmentes kondíciókat biztosítva. Kína szorgalmazza egy Kína-Afrika Közös Kereskedelmi és Iparkamara³⁵ felállítását, és hosszabb távon kész tárgyalásokat kezdeményezni afrikai országokkal és regionális szervezetekkel egy szabadkereskedelmi övezet létrehozásáról.

A befektetéseket markánsan ösztönző kínai kormányzat kedvezményes hitelek folyósításával is igyekszik a két térség üzletembereit egymáshoz közelebb hozni. A kínaiak által végrehajtott befektetésekkel, illetve az egyéb ázsiai (főként indiai) tőkéségek által generált verseny eredményeként az afrikai belső piacok átalakulnak. Az ázsiai tőkés érdekek miatt lehetőség kínálkozik az afrikai regionális belső piacok

számára, hogy megerősödjenek (még határozottabban és hatékonyabban integrálódjanak a világpiac különböző szegmenseibe), maguk az afrikai vállalkozások pedig soha nem látott mértékben induljanak fejlődésnek.

A fenntartható fejlődést szem előtt tartva és nemzetközi versenypozíciói javítása érdekében Kína „racionálisan tervezi kiaknázni” az afrikai erőforrásokban rejlő potenciált, ügyelve arra, hogy közös fejlesztéseket, ezáltal kölcsönös fejlődést érjen el afrikai partnereivel együtt. Ehhez kapcsolhatóan támogatja azokat az alkalmazott kutatásokat, amelyek technológia transzfert és fejlesztéseket indukálnak, elsősorban a bio-mezőgazdaság, a napenergia felhasználása, valamint új gyógyszerek kifejlesztése területén.

A központi politika kiemelten támogatja a turizmusban rejlő lehetőségek feltérképezését, és a turisztikai szektor fellendítése érdekében beindítja a kínaiak csoportos utaztatását, egyre több afrikai országra kiterjesztve az *engedélyezett turisztikai célszörzrögök* (ADS)³⁶ kategóriát, amely érezhető módon gyorsíthatja fel a kínai beutazó turizmust.

Az oktatás, tudományos együttműködés, kultúra tekintetében az afrikaiak képzésére szeretne még nagyobb hangsúlyt fektetni Kína. Ehhez egyrészt az általa létesített Afrikai Emberi Erőforrást Fejlesztő Alapítványt³⁷ hozza még inkább helyzetbe, másrészt az afrikai fiatalok számára adható állami ösztöndíjak számát növeli meg emellett, hogy oktatási segítséget nyújt a kontinensre küldendő tanítók személyében. Az együttműködést kulturális és sporttéren a művészek és atléták cseréjével fokozza azzal együtt, hogy a civilszervezetek közötti kapcsolatok intenzívebbé válását is támogatja.

A dokumentum külön pontban taglalja a béke és biztonság kérdéskörét, és a katonai együttműködés területén egyértelművé teszi, hogy Kína folytatja az afrikai katonai állomány képzésében való hathatós szerepvállalását, és párhuzamosan a védelmi rendszerek és a hadászati kapacitások fejlesztéséhez nyújt támogatást. Ez konkrétan fegyverek eladását, szállítását is jelenti. Szudán példáját felhozva azonban látható, Kína ez irányú tevékenysége megosztja a nemzetközi közösséget: „Kína és Szudán között – az olajtermelésen túl – ...fegyverszállítási kötelezettségek is terhelik a nagy ázsiai országot, amellyel Szudánt, pontosabban kormányát a belső harcaiban segíti, nemzetközileg nem igazán elfogadható módon.”³⁸

Kína: Afrika ellensége vagy barátja?

Kína egyre intenzívebbé váló afrikai szerepvállalása heves vitákat generált az elmúlt években. Sokan vélekednek úgy, hogy a kínaiak csupán kihasználják Afrikát rövid távú céljaik elérése érdekében – megjelennek, eladják olcsó áruikat, aztán eltűnnek. „Ez igaz is lehet a kisvállalkozók esetében – vallja Lucy Corkin –, de a hosszú távú kínai stratégia fő aspektusa az infrastruktúra fejlesztése.”³⁹ A kínai–afrikai kapcsolatokban valóban meghatározó infrastruktúra-fejlesztési projektek elsősorban utak és vasútvonalak

építését takarják, összekötve „addig szinte elérhetetlen nyersanyaglelőhelyeket (főként olaj- és vasérckitermelő helyeket) az óceánparti kikötőkkel a Kínába történő gyorsabb szállítást elősegítve”.⁴⁰ Nem lehet azonban kizárólag a kínai érdeket és hasznot kiemelni e projektek kapcsán, hiszen e fejlesztések természetes hozadéka az afrikai belső piacok javítása, a közlekedés és szállítás fejlesztése területén lesz mérhető hosszú távon.

Kína „régí barátságán” alapuló filozófiája és kommunikációja könnyebben célba ér, mint az északi törekvések – és ezt mi sem támasztja alá jobban, mint a legutóbbi kereskedelmi adatok: „Afrika Kínába irányuló exportja 2000 és 2005 között évi 48 százalékkal nőtt, amely két és félszer gyorsabb, mint az Egyesült Államokba és négyszer nagyobb, mint az EU-ba történő afrikai export ugyanezen időszak alatt.”⁴¹ Az afrikaiak számára egyértelműen pozitív fejlemények közül kiemelendő továbbá, hogy a KAEF indulásától számítva 31 országot részesített Kína részleges vagy teljes adósságeltörlésben, amelyet a kínai elnök bejelentése nyomán határozottan folytat a legutóbbi, 2006-os pekingi csúcstalálkozó óta. Néhány év alatt 602 kínai cég vetette meg a lábát 49 afrikai országban, üzleteket indítva a kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági szektorokban. Az első afrikai cégek is megjelentek Kínában: 2005. augusztus 6-án a dél-afrikai South Africa Michael Diamonds China Co., Ltd. megkezdte működését az egyik külföldiek által valaha létesített legnagyobb gyémántipari telephelyen.⁴² A befektetések ösztönzése tekintetében (is) sokkoló adatokról olvashatunk: „2005-ben a kínai koncessziós kölcsönök Afrika egészére vonatkoztatva elérték a 800 millió dollárt, amelyből 22 országban 55 projektet finanszíroztak. 2006-ban Kína bejelentette, hogy 2009-re ötmilliárd USD-ra emeli ezt a keretet, továbbá létrehoz egy újabb ötmilliárd dolláros alapot, amelynek segítségével egyrészt ösztönözni kívánja a kínai befektetéseket Afrikában, másrészt eltörli 33 ország kamatmentes hiteltartozását.”⁴³

Sokak szemében azonban Kína veszélyt jelent Afrikára. Azok, akik ezt az álláspontot képviselik, főként azzal érvelnek, hogy előnytelen versenyhelyzetet jelentenek az afrikaiaknak a túlzottan olcsó kínai áruk, amelyek folyamatosan jelennek meg az amúgy is beszűkült afrikai piacokon. Adama Gaye szenegáli újságíró szerint általánosságban igaz, hogy „Kína többet kap cserébe” mindazért, amit akár az adósságeltörlés, akár a kereskedelemfejlesztés, akár a beruházások terén tesz Afrikában. Álláspontja szerint a kereskedelem feltételei nem egyenlők a felek számára, és Kína túlzottan igyekszik kisajátítani Afrika természeti kincseit.⁴⁴ A kritikusok szerint Kína „újragyarmatosítani” igyekszik Afrikát.

Az afrikai problémák nagy része nem csupán a (volt) gyarmatosítóknak vagy (feltételezett) gyarmatosító hatásoknak „köszönhető”. Ma már nem lehet, az objektivitást és korrektséget szem előtt tartva, úgy nyilatkozni, hogy Afrika jelenlegi állapota és lehetséges jövője szinte kizárólag e hatások – az afrikaiak szemében főként elnyomás – miatt jutott arra szintre, ahonnan nehéz, számos esetben kilátástalan az előremozdulás. Mind az afrikai reneszánsz⁴⁵, mind a kontinensméretű összefogások – például az Afri-

kai Egységszervezetből⁴⁶ kialakított Afrikai Unió⁴⁷ keretei között folyó együttműködések sora – azt igyekszik alátámasztani, hogy az afrikaiaknak legelőször saját magukkal kell tudni megállapodniuk, saját maguknak kell önmagukat meghatározniuk,⁴⁸ ezzel a saját jövőjüket felvázolniuk és fejlődésüket megalapozniuk. Sajnos a sajátosan korrumpált afrikai elitek azonban sok esetben komolyabb veszélyt jelentenek az általuk vezetett társadalmak számára, mint az egykori gyarmatosítók: ők ugyanis ténylegesen kiszípolozzák saját népeiket. Ennek egyik fő területe a nemzetközi/külföldi segélyek, támogatások „megcsapolása” és saját, önös céljaikra történő fordítása. Egyet értve mind Gaye, mind Mbeki elnök véleményével, hogy ha Afrika nem határozza el, mit akar kezdeni a nemzetközi partnerségekből eredeztethető hatásokkal, és elsősorban fejlődési lehetőségekkel, nem fog esély kínálkozni arra, hogy komolyabb változások következzenek be a kontinens életében. „A fejlődés/fejlesztés otthon kezdődik,”⁴⁹ és ha ehhez Kína ad segítséget, akkor Afrikának ezt a relációt szükséges stratégiaileg saját maga érdekei mentén definiálnia, például egy-egy Kína-stratégiában (amennyiben legalább kétoldalú értelmezésben vizsgáljuk a relációt).

Peking után – zárszó

A 2006. november 5-én a kínai fővárosban zárult 3. Kína–Afrika Együttműködési Fórum államfői nyilatkozatban⁵⁰ erősítette meg a sino–afrikai kapcsolatok új korszakának filozófiáját, amely az eddigi együttműködés intenzívebbé tételét vetíti előre. A csúcstalálkozón Afrika 48 országának és a kontinens pánafrikai szervezetének, az Afrikai Uniónak a képviselői (tehát valójában az egész kontinens) ültek tárgyalóasztalhoz ázsiai partnerükkel, és többek között megállapodtak abban, hogy 2010-ig százmilliárd dollárnyi kereskedelmi forgalmat bonyolítanak le térségeik között. A kulturális együttműködések tekintetében 2009-ig megduplázzák, azaz négyezerre emelik az afrikai diákoknak adható állami ösztöndíjak számát, amellyel párhuzamosan újabb Konfuciusz Intézeteket nyitnak a kínai kultúra és nyelv terjesztése és oktatása érdekében. Közben az ADS-országok körének kibővítésével a 2005-ben mért 110 ezer főnyi beutazó turista számát – amely egyébként a 2004-ben regisztrált adat kétszerese volt – tovább fogják növelni a felek, hangsúlyosan kezelik a képzett, tudást átadni képes kínai szakértők Afrikába utaztatását is, elsősorban az oktatási és az egészségügyi szektorokban.

Hu Csin-tao (*Hu Jintao*) elnök kijelentése, miszerint „Kína és Afrika jó barátok, jó partnerek és egyben jó testvérek”⁵¹, az együttműködés közegét és hangulatát pontosan jellemzi – összhangban a bandungi elvekkel –, ugyanakkor egyértelműen jelzi a nemzetközi közösség számára is a kínaiak kapcsolatépítésének és -menedzsmentjének módszertanát és az azt övező kommunikációt. Az elmúlt nyolc év bizonyította, hogy ezzel a megközelítéssel Kína könnyebben éri el mindazt, amit saját érdekei dik-

tálnak, és szándékai nem teljesen megértettek (vagy éppen nem elfogadottak) ugyan a nemzetközi közösség által, Afrika számára bizonyosan alternatívát jelent szerepvállalása és aktív jelenléte. Mi több, a sino-afrikai kapcsolatok rendszere, fejlődése és a folyamatosan felhalmozódó tapasztalatok Afrika számára lehetőséget nyújtanak saját fejlődési útja jobb megértéséhez és optimális megtervezéséhez. Az afrikai átalakulás „csak akkor lehet sikeres, ha önnön eszközeikkel és saját energiáik bevetésével egy különös [– még inkább sajátos –]»afrikai út« definiálása és kimunkálása megtörténik”.⁵² A 21. század nemzetközi politikai és gazdasági folyamatai részben e kérdés köré rendeződve ajánlanak majd lehetséges válaszokat.

Jegyzetek

- 1 Gergely Attila–Fazekas Gyula: „Kína a globális hatalommá válás útján”. *Külügyi Szemle*, Vol. 5. No. 1–2. (2006). 5. o.
- 2 Az *Asia Economy Watch*ban 2008. február 11-én Richard York által publikált elemzés rámutat arra, hogy a hivatalos állami statisztika szerint Kína gazdasági teljesítménye 2007-ben 11,4 százalékkal nőtt az azt megelőző évhez képest, illetve GDP-je 24,66 trillió jüan, azaz 3,42 trillió USD volt. A statisztikák azt is mutatják, hogy Kína – a világ negyedik legerősebb gazdaságaként – immár ötödik éve volt képes két számjegyű növekedést produkálni. Az *Economist.com* előrejelzései szerint „Kína folyó fizetési mérlegében jelentkező többlete a 2008–2009-es vizsgált időszakban végig jelentős marad, elsősorban hatalmas kereskedelmi többlete miatt. A folyószámla többlet 2008 folyamán várhatóan 10,6 százalékra, majd 2009-ben 10 százalékra eshet vissza.” További részletekért l. <http://www.economist.com/countries/china/profile.cfm?folder=Profile-Forecast>.
- 3 Többek között olajra, alumíniumra, vasércre, rézre, nikkelre és színesfémekre „vadászik” a távolkeleti óriás. Sok esetben alacsony minőségű termékei előállításához Kína „jelentős mennyiségű és ezért végeredményében drága nyers- és alapanyagot, valamint energiát is felhasznál. Ezért a kínai vezetés a jövőben arra fog törekedni, hogy a termékek minőségének javításával, továbbá a magas műszaki értéket képviselő termékek részarányának növelésével kedvezőbbé tegye az export szerkezetét.” Tólas Barna: „Kína – a 21. század leendő hiperhatalma”. *Külügyi Szemle*, i. m. 53. o.
- 4 Bárdi László: *Homokba temetett karavánutakon*. Budapest: Masszi Kiadó–Duna Televízió, 2005. 47. o. Ekkor kezdődött meg a messzi térségekkel folytatott kereskedelem kibontakozása Kínában. A Selyemútról l. bővebben Bárdi László: *Az ősi Selyemút világa*. Budapest: Masszi Kiadó, 2003.
- 5 A 15. század második felétől azonban megkezdődött az addig „világhódító” kínaiak egyfajta bezárkózása: például az „1449 és 1457 közötti békésebb időszakot követően (...) a Ming-dinasztia arra korlátozta a tevékenységét, hogy – óriási költségek árán – biztosítsa a határok védelmét [a folyamatos nomád támadások visszaszorítása végett]. Ez a passzív külpolitika [pedig] a 16. század közepén rendkívül kritikus helyzetet teremtett.” Jacques Gernet: *A kínai civilizáció története*. Budapest: Osiris Kiadó, 2005. 317. o.
- 6 Polonyi Péter: *Kína története*. Budapest: Maecenas Könyvkiadó, 1994. 90. o.
- 7 Gernet: i. m. 312. o. A Ming-kori Kína óriási vonzeróval rendelkezett a kelet-ázsiai térségek népei számára. Az utazások eredményeképpen olyannyira megerősödött a birodalomba érkező küldöttségek jelenléte, hogy „1423-ban [már] 1200 főt tett ki a Pekingben tartózkodó követek és kíséretük száma.” Polonyi: i. m. 90. o.

- 8 Közülük elsőként Vasco da Gama ért partot 1498-ban, Mombasa környékén.
- 9 Michael Yamashita: *Cseng Ho*. Pécs: Alexandra, 2006. 423. o.
- 10 Erről Kao Liang, a New China News Agency tanzániai tudósítója számolt be, ahogyan arról Martin Bailey tanulmányában olvashatunk, amely a tanzániai–kínai kapcsolatok alakulását tekinti át az 1970-es évek derekán: Martin Bailey: „Tanzania and China”. *African Affairs*, Vol. 74. No. 294. (1975). 39–50. o.
- 11 Fischer Ferenc: *A kétpólusú világ 1945–1989*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2005. 145. o. Maga az együttműködés az el nem kötelezettek mozgalmában (Non-Aligned Movement – NAM) öltött testet.
- 12 Kende István, szerk.: *Fejlődő országok lexikona*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1973. 160. o.
- 13 Bailey: i. m. 41. o. Maga a vasútépítés egyébként az asszuáni és a Volta-folyón, Ghánában épített gátak után a harmadik legnagyobb költségvetésű beruházási projekt volt akkoriban.
- 14 *Úo.* A beszéd 1968. június 21-én hangzott el, s valójában arra irányította rá a figyelmet, hogy a fő partnernek számító Tanzánia (is) elismerte a kínai fejlődési modell erezeit, és meríteni akart annak tapasztalataiból. Mindez ma még fontosabbnak bizonyul, mint a hatvanas évek végén – erre számos ponton találjuk meg a különböző afrikai vezetők nyilatkozataiban szereplő utalásokat.
- 15 Polonyi: i. m. 244. o.
- 16 Bruce D. Larkin: „Chinese Aid in Political Context 1971–1975”. In: *Chinese and Soviet Aid to Africa* (szerk. Warren Weinstein). New York: Praeger, 1975. L. további részletes elemzés céljából: Judith van de Looy: „Africa and China. A Strategic Partnership?” *ASC Working Paper*, Vol. 50. No. 67. (2006). 2–4. o.
- 17 „Tetemes kínai segítséggel fejlesztették a zambiai rézbányászatot is, s vasútvonalat építettek Felső-Volta mangánérckészleteinek kiaknázására. Kínai tervek szerint és kínai segítséggel épült a Népi Palota Mobutu részére, vagy az Amin számára tető alá hozott stadion.” Kürti Gábor: *Afrika fölértékelése*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1981. 246. o.
- 18 Van de Looy: i. m. 5. o.
- 19 Az Észak–Dél kontextusról és az ebben értelmezhető Dél–Dél együttműködésről l. részletesebben: Tarrósy István: „A globális világtrend és az Észak–Dél-kontextus”. *Politikatudományi Szemle*, Vol. 15. No. 2–3. (2006). 169–188. o. A Kína által szorgalmazott új dichotómia pontosan az Észak–Dél dialógust helyezi előtérbe.
- 20 Tálas: i. m. 52. o.
- 21 Hugo de Burgh: *Kína – barát vagy ellenség?* Budapest: HVG Kiadó, 2007. 70. o.
- 22 Búr Gábor: „Miért szegény Afrika?” *A hét*, Vol. 3. No. 35. (2005). 1. o. Továbbá l. Tarrósy István: „Az el nem kötelezettek mozgalma 1955–2005. A »harmadik út« a világpolitika rendszerében”. In: *Pécsi politikai tanulmányok III.* (szerk. S. Szabó Péter). Pécs: Politikai Tanulmányok Tanszék, 2006. 63–72. o.
- 23 Éles és pontos kritikát fogalmazott meg e tekintetben többek között a 2001-es közgazdasági Nobel-díjas Joseph Stiglitz, aki „belső emberként” – hiszen évekig a Világbank vezető közgazdásza és rangidős alelnöke volt – az érintett országok sajátos szerkezeteinek és lehetőségeinek alaposabb megismerésén keresztül a módszertan finomításán dolgozott. L. pl. Joseph E. Stiglitz: *Globalization and Its Discontents*. London: Penguin Books, 2002. (magyarul: *A globalizáció és visszásságai*. Budapest: Napvilág Kiadó, 2003.).
- 24 A 2000. október 10–12. között zajló eseményen 80 kínai miniszter és 44 afrikai állam vezetője, továbbá 17 regionális szervezet képviselője és a gazdasági élet meghatározó szereplői vettek részt.
- 25 800 és 1000 közé teszik a összes látogatás számát, amióta az 1960-as években sor került az első hivatalos utazásokra.
- 26 A portál elérhető a <http://www.fmprc.gov.cn/zflt/eng/> címen. Közvetlen e-maileket is fogadnak a kínai kollégák a fzs_ltb@mfa.gov.cn elektronikus postafiókra.
- 27 2006-ban már elérte az 50 milliárd dollárt.
- 28 A hivatalos angol terminussal Heavily Indebted Poor Country (HIPC).

- 29 Az elmúlt 50 év együttműködésének számszerű eredményeit is ismerteti a Xinhua hírügynökség által publikált „China–Africa cooperation fruitful over past 50 years” című írás, amely elérhető a következő honlapon: http://english.focacsummit.org/2006-11/01/content_4312.htm.
- 30 Beijing Declaration of the Forum on China–Africa Cooperation.
- 31 Előszőr 1964-ben, az ENSZ Világkereskedelmi Konferenciáján (UN Conference on Trade and Development, UNCTAD), Genfben merült fel az északi és déli országok közötti párbeszéd elmélyítése, valamint egy, a déliek által szorgalmazott Új Gazdasági Világrend (New International Economic Order, NIEO) megalkotása. L. Tarrósy: *i. m.* 175. o.
- 32 Programme for China–Africa Cooperation in Economic and Social Development.
- 33 Forum on China–Africa Cooperation – Addis Ababa Action Plan.
- 34 New Partnership for Africa’s Development.
- 35 China–Africa Joint Chamber of Commerce and Industry.
- 36 Approved Destination Status.
- 37 African Human Resources Development Foundation.
- 38 Kulcsár Kálmán: *Kína a világpolitikában*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2007. 210. o.
- 39 Margaretta Soehendro: „China’s Long-Term Approach to Africa”. *UCLA Center for Chinese Studies*, <http://www.international.ucla.edu/china/article.asp?parentid=81668>, 2007. november 12.
- 40 *Uo.*
- 41 Harry G. Broadman: „China and India Go to Africa. New Deals in the Developing World”. *Foreign Affairs*, Vol. 87. No. 2. (2008). 95. o. További részletek: *Uó.: Africa’s Silk Road. China and India’s New Economic Frontier*. Washington, DC: IBRD–The World Bank, 2007.
- 42 A cégről további információ: http://english.peopledaily.com.cn/200508/08/eng20050808_200942.html. Azóta egyébként további dél-afrikai cégek, így pl. a SABMiller, a Naspers, a Richemont, a Sasol nyitottak telephelyet Kínában.
- 43 Broadman: „China and India...”, *i. m.* 99. o.
- 44 Gaye érdekes online vitát folytatott e témában Deborah Gautigam amerikai szakíróval 2007. február 12. és 20. között. A vita megtalálható a következő címen: http://www.cfr.org/publication/12622/is_chinese_investment_good_for_africa.html.
- 45 A kifejezést először Cheik Anta Diop szenegáli történész írta le 1948-ban a *Mikor beszélhetünk majd egy Afrikai reneszánszról?* című cikkében. A témával részletesen foglalkozik Kovács Máté: „Az Afrikai Reneszánsz és kultúra”. *In: Harambee. Tanulmányok Füssi Nagy Géza 60. születésnapjára* (szerk. Sebestyén Éva, Szombathy Zoltán és Tarrósy István). Pécs: Publikon Kiadó, 2006. 242–253. o.
- 46 Organisation of African Unity. Az Addisz-Abeában 1963. május 25-én megalakult egységszervezet „nem kontinentális föderációként, hanem az Amerikai Államok Szervezetének mintájára, szuverén államok szervezeteként jött létre.” Búr Gábor: „Afrika”. *In: 20. századi egyetemes történet. II. Európán kívüli országok* (szerk. Németh István). Budapest: Osiris Kiadó, 2005. 258. o.
- 47 African Union. A Durbanben 2002. július 9–10-én tartott csúcstalálkozóan alakították meg az afrikai államok vezetői, az Afrikai Egységszervezet utódaként. A szervezettel a magyar kutatók közül talán a legtöbbet Paragi Beáta foglalkozik. *In: Világpolitikai lexikon (1945–2005)* (szerk. Horváth Jenő). Budapest: Osiris Kiadó, 2005. 18. o., valamint Búr: „Afrika”, *i. m.* 258–260. o.
- 48 Thabo Mbeki dél-afrikai elnök 2001. március 21-én a University of Havanán tartott előadásában jelent meg először az afrikai önmeghatározásra való erőteljes felhívás (eredeti angol szövegrész: „the self-definition of Africans by the Africans themselves”, melynek jelentése: „az afrikaiak saját maguk által megfogalmazott önmeghatározása”).
- 49 Gaye. http://www.cfr.org/publication/12622/is_chinese_investment_good_for_africa.html.
- 50 A csúcstalálkozó nyilatkozatáról részletesebben l. http://english.focacsummit.org/2006-11/05/content_5166.htm.
- 51 „Good Friends, Good Partners and Good Brothers”. *People’s Daily Online*, http://english.peopledaily.com.cn/200606/22/eng20060622_276333.html, 2006. június 22.

52 Benkes Mihály: *Helyzetkép Fekete-Afrikáról. Politikai afrikánisztikai tanulmányok*. Budapest: ELTE BTK–Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata, 2006. 58. o.

Résumé

The Sino-African Relations within the World Political System. Mutual Benefits and Opportunities for the 21st Century?

The study discusses the significance of the Sino-African relations in world politics and the world economy with a special emphasis on the changes within the relations in the past few years and their likely results – which can be assessed in a lot of cases even now. The analysis, after briefly taking stock of the history of the Sino-African relations from the Silk Road through the influential admiral of the Ming Dynasty, Zheng He and the principles of Bandung, which are still relevant, to Zhao Ziyang’s new Africa-policy, focuses on the questions of balance within the relationship: whether China is treating Africa as an equal partner? Is it only interest that is guiding in its attempt to „conquer” the African continent, that is, the wish to sustain its high, almost 11 percent annual growth rate and ensuring the raw materials necessary for it? However, China is seen as a danger to Africa by a number of people. They argue that the far too cheap Chinese goods, which appear in ever larger quantities in the gradually shrinking African markets, create an unfair competition to the Africans. Is China in the business of neocolonialism? One thing is certain: China’s philosophy és communication based on “old friendship” is more successful than the Northern endeavors. South African President Thabo Mbeki is right that Africa is not deciding what it wants to do with the consequences arising from international partnerships because it is mainly concerned with opportunities for development. As a result it may miss a chance of taking the opportunity to create conditions conducive to serious changes in the life of the continent. I agree with a number of scholars that “growth/development” starts at home, and if China helps in this effort, then Africa strategically needs to define this relationship in accordance with its own interests. As China was able to formulate its own Africa strategy, likewise the Africans are to define their China-policy.